

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Teze disertační práce

PhDr. Martin Veselý

**Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit
v Protektorátu Čechy a Morava**

Retardation, collaboration and activism military Elites in the
Protectorate of Bohemia and Moravia

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.
Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Vymezení tématu, účelu a cílů práce

Český politický aktivismus, retardace a programová kolaborace armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava představuje problém dosti členitý a složitý. Česká historiografie zatím zdaleka nepřinesla vyčerpávající analýzu, ačkoliv výčet monografií, studií, článků, referátů na toto téma není zanedbatelný. Proto jsem se rozhodl pro tuto problematiku a chci přispět k hlubšímu objasnění českých dějin z období Protektorátu Čechy a Morava.

Již moje rigorózní práce, kterou jsem obhájil na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v roce 2005 a která se zabývala životními osudy divizního generála ve výslužbě (div. gen. v.v.) Roberta Rychtrmoece a jeho veřejnou a politickou činností v protektorátu, potvrdila, že nejde o zcela bezvýznamné či okrajové téma. Rigorózní práce přitom poukázala, že Rychtrmocův případ nebyl v kontextu účasti českých vysokých důstojníků v protektorátním veřejném a politickém životě ani zdaleka ojedinělý.

Fenomén spolupráce vysokých důstojníků s okupační mocí či nepřítelem přitom není ryze český. Případy zajatého sovětského generálporučíka Andreje Andrejeviče Vlasova, generálplukovníka Hendrika Alexandra Seyfardta v Nizozemsku, generála Milana Nediće v Srbsku či maršálů Slavko Kvaternika v Nezávislé državě Chorvatsko nebo Philippe Pétaina ve Vichy jsou toho jasným důkazem.

Disertační práce, kterou předkládám, si klade za cíl probádat a „zmapovat“ část dějin protektorátu, kterým byla dosud věnována, s výjimkou Emanuela Moravce, spíše jen okrajová pozornost. Zaměřuje se na studium účasti vysokých českých důstojníků ve veřejném a politickém životě protektorátu. Práce tak chce rozšířit a obohatit poznání o doposud málo probádané a poněkud opomíjené problematice českých dějin, a to kolaboraci vysokých důstojníků. Práce si klade za ambici tyto poznatky nejen scelit, ale dát je i do kontextu s vývojem protektorátní a okupační politiky. Výsledkem práce by mělo být i objektivní a kritické zhodnocení činnosti jednotlivých organizací a především jejich aktérů.

Opominuta ale nezůstane ani činnost vysokých armádních důstojníků v organizacích pravého okraje politického spektra Československé republiky. Hlavní pozornost ovšem není tentokrát zaměřena jako tradičně na Radolu Gajdu¹, neboť jeho

¹ Radola Gajda se po neúspěšné akci s Českým národním výborem z veřejného protektorátního života stáhl do ústraní.

činnosti již celkem dostatečně věnovala pozornost historiografie, ale na účast ostatních generálů na činnosti politických organizací pravicové opozice, o kterých jsou v historiografii doposud pouze ilustrativní zmínky.

Jedním z cílů je nalézt i odpověď na následující otázky. Z jakých pohnutek spolupracovali vysocí důstojníci většinou z řad tzv. domácího vojska s nepřítelem? Existuje souvislost s pocitem nenaplněné kariéry čsl. důstojníka s jejich pozdější kolaborací? Kdo měl z jejich činnosti větší prospěch, dotyční, okupanti, nebo snad spoluobčané? Jaké byly skutečné výsledky činnosti organizací a jejich význam? K jakým zjištěním dospělo poválečné vyšetřování a bylo objektivní? Dokázal soud objektivně posoudit vinu obžalovaných, či ocenit jejich zásluhy? Jaký byl přínos vládního vojska Třetí říši? Jaká byla míra kolaborace nejvyšších důstojníků vládního vojska s nepřítelem? Na tyto a řadu jiných otázek se snaží odpovědět tato práce.

Struktura práce a charakteristika obsahu jednotlivých kapitol

Práce je členěna vyjma úvodu a závěru na šest kapitol, které tvoří makrostrukturu práce.

Kapitola o spolcích bývalých vojáků se soustřeďuje na vznik a činnost hlavních protektorátních organizací bývalých vojáků, zejména pak na nejaktivnější organizaci Český svaz válečníků (ČSV) a počtem členů největší organizací Ústřední svaz bývalých vojáků v Čechách a na Moravě (ÚSBV). Kapitola je průřezem vývoje spolků bývalých vojáků se zvláštním zřetelem k činnosti jejich ústředních vedoucích (dále jen ÚV), gen. čet. v.v. Otty Bláhy, div. gen. v.v. Roberta Rychtrmoce a brig. gen. v.v. Bohuslava Kálala. V úvodu kapitoly jsou nejprve vylíčeny životní osudy hlavních aktérů před vstupem do veřejného a politického života v protektorátu. V další části je v základních rysech popsána existence předchůdce ČSV – Svazu vojáků z fronty. Následující část podrobněji rozebírá transformaci a činnost ČSV za vedení O. Bláhy. Následuje popis problematiky odstoupení Bláhy z funkce vedoucího ČSV včetně hledání jeho nástupce a rozbor činnosti ČSV pod vedením Rychtrmoce. Akcent je kladen na spolupráci vedoucích představitelů spolků s protektorátní a okupační správou se zvláštním zřetelem k opakovaným pokusům obou vedoucích představitelů ČSV o bojové nasazení českých mužů ve válce po boku Wehrmachtu. Stranou pozornosti neušla ani denunciační činnost Bláhy, konflikty s vedoucími českými představiteli protektorátní politiky a jeho svévolné přisvojení si vysokého německého vyznamenání, které velmi

dobře ilustruje Bláhovu chorobnou ctižádostivost. Poslední část je věnována vzniku a činnosti ÚSBV a jeho ÚV Kálala.

Další kapitola věnovaná celoprotektorátním politickým a veřejnoprávním organizacím se zaměřuje na činnost organizací Národní souručenství (NS), Český svaz pro spolupráci s Němci (ČSSN) a Česká liga proti bolševismu (ČLPB) se zřetelem na činnost jejich vůdčích představitelů kpt. v.v. Jana Fouska, R. Rychtrmoce, O. Bláhy, B. Kálala a mjr. gšt. v.v. Gustava Mohapela. V první části je v konkrétních rysech vylíčen vznik, činnost a zánik ČSSN s větší pozorností k uzlovým bodům existence tohoto spolku a činnosti jeho vůdčích představitelů Bláhy a Fouska. V následující části je v základních bodech postihnout vznik a počátky NS. Stěžejní část kapitoly je věnována fungování NS za vedení Fouska a především jeho pokusům o přeměnu této organizace v lojalistickou organizaci ve smyslu zřeknutí se politiky dvou železek v ohni. Široce zmíněna je nakonec úspěšná snaha ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce dostat pod dozor NS. Stranou zájmu nezůstal postoj okupační správy k NS a činnosti organizace samotné, ani postoj domácího a zahraničního odboje k vedoucím představitelům NS. Opomenuta nebyla přednášková a publikační činnost hlavních protagonistů. V závěrečné části kapitoly je shrnut vznik a vývoj ČLPB.

V následující kapitole je pozornost zacílena na průřez žurnalistickou činností bývalých vysokých důstojníků, brig. gen. v.v. Václava Kuneše a G. Mohapela, kteří vytvořili malou specifickou skupinu novinářů komentujících válečné dění v protektorátním tisku v proněmeckém duchu. Vzhledem k existenci již několika prací o žurnalistické činnosti Emanuela Moravce nebyla jeho publicistická ani novinářská činnost do práce zahrnuta. U obou aktérů je ve zkratce uvedeno ohlédnutí za jejich vojenskou kariérou.

Specifickou část práce tvoří kapitola věnovaná generálům vládního vojska. Nejedná se totiž o pokus zpracovat dějiny vládního vojska. Takto nelze tuto kapitolu chápat. Kapitola si všimá činnosti tří generálů vládního vojska: generálního inspektora gen. I. hodnostní třídy (h. tř.) Jaroslava Emingera, gen. III. h. tř. Jana Augustina Obručnicka a gen. III. h. tř. Libora Vítěze, kteří měli na utváření vládního vojska a jeho činnost nesporný vliv. Kapitola názorně dokládá, že kolaborace měla několik podob a úměrně k tomu i různé výsledky.

Následující kapitola je věnovaná čsl. generálům: div. gen. v.v. Františku Bartošovi (Franz Bartosch), div. gen. v.v. Arnoštu Hittlovi (Ernst Hittl) a brig. gen. v.v. Gustavu Grosse, kteří přijali německou státní příslušnost, přičemž posledně jmenovaný

vstoupil přímo do služeb nepřítele a sloužil aktivně jako jediný čsl. generál v německé armádě. Podrobně je rozebírána především spolupráce F. Bartoše s okupační mocí a to vzhledem k jeho poválečnému odsouzení Národním soudem k trestu smrti za velmi těžké zločiny.

Předposlední kapitola práce obsahuje exkurz do aktivit českých generálů v politických organizacích z pravého okraje politického spektra ČSR a Protektorátu Čechy a Morava. Širší pozornost je upřena na brig. gen. v.v. Hynka Ignáce Gibiše a gen. zdravotní služby v.v. Bohumila Konopáska. Zmíněny jsou ale i aktivity dalších: brig. gen. čsl. armády v.v. Františka Kozla, Jana Knihy a Otakara Husáka. Kapitola samozřejmě nemohla opomenout osobu Radoly Gajdy.

Závěrečná kapitola shrnuje zejména přípravy a průběh poválečných procesů s čsl. důstojníky obžalovanými z různých zločinů podle retribučního dekretu. Pozornosti neušly ani osudy dalších důstojníků, o kterých se práce zmiňuje a kteří před Národním soudem či MLS postaveni nebyli.

Závěry

Pohnutky, proč jednotliví aktéři spolupracovali s okupační mocí, nejsou zcela přesně známy. Pokud se ke spolupráci s okupační mocí dotyční vyjadřovali po válce např. v rámci vyšetřování a soudních procesů, nemusí jejich vyjádření korespondovat se skutečnými pohnutkami. Důvody, proč se dal jednotlivý vyšší důstojník na dráhu kolaborace, byly věci jejich individuálního rozhodnutí. Nebylo prokázáno, že by kdokoliv z těch, o kterých tato práce pojednává, byl ke spolupráci s okupanty nucen pod neodolatelnou pohrůzkou či nátlakem. Každý byl za své činy v době okupace plně odpovědný, byť někteří mohli mít vzhledem k stáří (Rychtrmoc), či prodělaným psychickým onemocněním (Kuneš, Obručník), sníženou míru orientace v rychle měnícím se světě i sníženou odolnost vůči nástrahám či nabídkám okupantů.

I když pohnutky či důvody, které dovedly dotyčného ke kolaboraci, nejsou přesně u zainteresovaných známy, lze je ale vysledovat. Byla to přemíra nespokojenosti s politickým fungováním a politickou realitou, respektive politickou kulturou první republiky (Konopásek, Bláha). Tato nespokojenost vedla k nechuti vůči republice samotné a k odmítání demokracie vůbec (Konopásek, Bláha, Rychtrmoc).

Dalším důvodem odmítavého vztahu k první republice hrál pocit určitého zklamání z nenaplnění, respektive nevyvrcholení služební vojenské či četnické kariéry (Konopásek, Bláha, a zřejmě i Podhajský, Rychtrmoc, Kálal, Bartoš a Fousek). S tím

souvisela i jistá míra diskriminace bývalých důstojníků domácího vojska ze strany legionářů (Rychtrmoc a velmi pravděpodobně Bartoš, Kálal a Podhajský) a či byli verbálně napadáni legionáři (Bláha). V případě Rychtrmoece je zřejmé, že byl minimálně náčelníkem hlavního štábu Syrovým nezaslouženě nedoceněn a zemským vojenským velitelem Sergejem Vojcechovským dokonce poškozen, přičemž rozhodnutí Vojcechovského mělo zásadní vliv na další průběh Rychtrmocovy kariéry čsl. generála.

Trochu jiným případem byla národnostní diskriminace v rámci služebního postupu nečeských národností v čsl. armádě, která vyvěrala z obecné nedůvěry především vůči důstojníkům německé národnosti. Na národnostní diskriminaci se odvolával Grosse, žádné konkrétní důkazy ovšem nepředložil a diskriminace nebyla ani prokázána archivním průzkumem. Je však nutné konstatovat, že případy diskriminace německých a českých důstojníků z řad rakousko – uherské armády nelze fakticky doložit, neboť se pochopitelně o tomto druhu diskriminace nemohlo nikde hovořit ani psát. Armáda si totiž musela zachovávat navenek charakter demokratického sboru bez jakékoliv známky znevýhodňování jakékoliv národnosti či skupiny.

Nacionální socialismus vzbuzoval i určité sympatie u konzervativně smýšlejících důstojníků bývalé rakousko – uherské armády některými prvky svého programu, jako např. úcta k ozbrojeným složkám a válečným veteránům, péče o veterány a válečné invalidy, autoritativní, respektive vůdcovský způsob řízení. Právě tyto prvky vzbuzovaly sympatie u některých věkem starších generálů (Bláha, Rychtrmoc).

Nikdo z představitelů kolaborace z řad důstojníků s výjimkou Emanuela Moravce nebyl znalcem nacionálního socialismu a nikdo z řad důstojníků, opět snad s výjimkou E. Moravce², nacionálním socialistou nebyl, ač v projevech či vyjádřeních sebe za nacionální socialisty v době válečných úspěchů Říše prohlašovali (Bláha, Konopásek). Bláhu, Rychtrmoece, Bartoše, Konopáska, Grosse a Obručnicka a další lze považovat za větší či menší sympatizanty nacionálního socialismu, nikoliv však za nacionální socialisty.

K příklonu jednotlivců (Bartoš, Rychtrmoc, Obručnick a Bláha) ke spolupráci s nepřitelem přispěla i určitá národnostní indiference. Největší byla bezpochyby u Bartoše. Vliv na ní měla především již výchova důstojníka rakousko – uherské armády,

² Sám nejsem vůbec přesvědčen, že E. Moravec byl nacionálním socialistou, neboť jej považuji spíše za úplatného politického konjunkturalistu prvního řádu. Respektuji však i názory jiných historiků, kteří E. Moravce za nacionálního socialistu považují.

kteřá směřovala k vybudování Homo Austriacus z důstojníků z řad různých národností monarchie. Dále k národnostní indiferenci přispěl i systém služebního přidělení v rakousko – uherské armádě, kdy důstojníci sloužili v jinonárodních zemích monarchie. Nelze nepominout i skutečnost, že někteří důstojníci rodem pocházeli ze smíšených manželství (Rychtrmoc) či jejich předky byli Němci (Bartoš) a nebo sami žili ve smíšeném manželství (Bartoš, Rychtrmoc, Obručník). U těchto jedinců se tak mohl sotva vyvinout silný český či vlastenecký duch.

Společným jmenovatelem všech důstojníků zúčastněných ve veřejném a politickém životě protektorátu byl zarytý odpor k bolševismu. Patrné jsou tyto názory především u Rychtrmoe, ale k odsouzení bolševismu se připojili téměř všichni a nebylo to pouze protektorátní dobové klišé.

Žádný z představitelů kolaborace z řad důstojníků domácího vojska nebyl vypjatým antisemitou. Jestliže se ve veřejných projevech či člancích vyjadřovali proti židům, šlo o dobový úzus. Při běžném rozhovoru žádný z aktérů nezastával radikální protižidovské názory. Jediným vypjatým antisemitou byl legionář B. Konopásek a to už za republiky.

Rovněž tak žádný z představitelů kolaborace z řad důstojníků s výjimkou E. Moravce neměl vlastní program ani alespoň ucelenou vizi.

Některé aktéry dovedly na dráhu kolaborace i jejich negativní osobní povahové rysy jako chorobná ctižádostivost (Bláha), úplatnost (Kuneš, Mohapel), kariérismus (Mohapel).

Kolaborace však mohla být i cílem seberealizace (Bláha a Obručník) s novými držiteli moci, jejichž Říše měla trvat tisíc let, tedy mnohem více, než je na světě vyměřeno smrtelníkům. Jiní možná jen podlehli německým vítězstvím, někteří načas (Vítěz, Fousek), jiní až do konce (Rychtrmoc).

Žádný s čsl. vyšších důstojníků, o kterých tato práce pojednává, nespolupracoval s nepřítelem před 15. březnem 1939. Do veřejného a politického života protektorátu nevstoupili všichni ihned po 15. březnu 1939. Velmi rychlý názorový obrat provedli po 15. březnu 1939 kromě Moravce ještě Bláha, Obručník, Konopásek a částečně Kálal a dále generálové hlásící se k německé národnosti Bartoš a Grosse. Další se veřejně zapojili do protektorátního života pod dojmem německých válečných vítězství – Fousek, Mohapel, Kuneš a jako poslední Rychtrmoc. Naopak nacionálně socialistické nadšení ztratil do konce léta 1939 Hittl.

Pramenná základna práce

V rámci výzkumu byly probádány fondy protektorátních organizací veřejnoprávní a soukromoprávní povahy, ústředních úřadů republikové i protektorátní správy včetně ministerstev, orgánů okupační správy a osobní fondy.

Skelet práce tvoří prameny institucionální povahy, vzniklé z činnosti státních institucí i institucí soukromoprávní povahy a jejich představitelů.

V práci jsou využity ve větší míře, než je běžné, materiály pocházející z činnosti okupačních úřadů a jeho bezpečnostních složek. Nejedná se přitom pouze o zprávy o situaci, ale i informace o činnosti jednotlivých osob či organizací a jejich úmyslech či názorech. Přitom se na základě podrobné kritiky těchto pramenů nepotvrdila prvotní obava o obtížné či pochybné použitelnosti těchto pramenů, která vyplývala z logického názoru, nakořik mohou být objektivní informace pocházející z bezpečnostních složek totalitního systému moci, vzniklých často pouze na základě zpráv informátorů. Po provedené kritice a komparaci s jinými hodnověrnými archivními materiály přitom vyšla najevo celkově poměrně značná spolehlivost v nich obsažených informací.

Aby lépe vynikla životnost událostí, text práce doplňuji také o vzpomínky ať již přímých aktérů událostí, tak i jejich pozorovatelů. Někdy se jedná přitom o velmi cenné osobní postřehy a glosy k osobám, organizacím a událostem. Pokud existovaly, tak dostaly prostor i deníkové záznamy.

Kritika byla prováděna u každého pramene zvlášť a to jak po stránce formální (vnější i vnitřní znaky), tak i po stránce obsahové. Od počátku bylo mou snahou získat co nejvíce pramenů k předmětné záležitosti a to z více zdrojů pro komparaci za účelem provedení kritiky, aby se podařilo případný omyl či nepřesnost co nejvíce eliminovat. Podotýkám, že v řadě případů se podařilo nalézt pouze jeden pramen. Vyřazovány tak byly i prameny, u kterých existovala pochybnost o pravosti či autenticitě v minimální míře. Tento případ se týká především korespondence, která se dochovala často pouze u původce, nebo nepodepsané korespondence. Její autoři tak po válce tvrdili, že šlo pouze o koncepty, nebo své autorství přímo popírali. Pečlivost kritiky je opodstatněna nejen závažností doby, ale i tématu.

Z fondů spolků a veřejných organizací byly pro disertační práci využity archiválie fondů Český svaz válečníků (1939) 1940 – 1945 (1946) a Národní souručenství 1939 – 1945, uložených v Národním archivu (dále jen NA). V obou případech se dochovalo z původního množství materiálu pouze torzo. V případě f. ČSV

tvoří jeho většinu členské přihlášky. Složky ústřední vedoucí ČSV Otto Bláha a Robert Rychtrmoc obsahují většinou méně významnou korespondenci. Z ostatních dochovaných materiálů si lze učinit přehled o organizačních a hospodářských záležitostech ČSV. Z f. NS bylo částečně využito torzo dochovaných spisů ústředí, konkrétně zápisy ze schůzí Výboru Národního souručenství (VNS), projevy vedoucího VNS Jana Fouska a písemnosti Hospodářského úřadu NS.

Velmi cenné a nenahraditelné materiály ke studiu dějin Protektorátu Čechy a Morava obsahují fondy, jejichž původcem byl Úřad říšského protektora (ÚŘP).³

Další závažné materiály k činnosti a situaci českých protektorátních organizací a jejich představitelů o období republiky a protektorátu obsahují fondy jednotlivých ministerstev a úřadů, především pak fondy: Ministerstvo vnitra – dodatky (1757) 1918 – 1959 (1960), Ministerstvo vnitra – nová registratura 1939 – 1947 (dodatek sign. E). Dále pak úřadů SÚ MV f. č. 225 Prezidium Ministerstva vnitra a f. č. 207 Prezidium Zemského úřadu v Praze.

Neopominutelným pramenem jsou materiály vzniklé z činnosti Národního soudu⁴, mimořádných lidových soudů (MLS)⁵, očistných a kárných komisí a materiálů vzniklých z činnosti poválečných vyšetřovacích orgánů⁶. Využívány však byly v nezbytně nutné míře a to pouze po náležité kritice. Důvodem tohoto rozhodnutí byla přílišná selektivnost a jednostrannost archivních materiálů vzešlých z činnosti jejich původců. Jedná se především o protokoly výslechů svědků a obžalovaných, které byly často mylné, zavádějící, či dokonce nepravdivé.⁷ Zástupce obžaloby povolával a soud

³ Jedná se o fondy (dále jen f.) Úřad říšského protektora 1939 – 1945, který ovšem obsahuje materiály k činnosti celoprotektorátních organizací a jejich představitelů pouze výjimečně. Zato fondy bývalého Studijního ústavu ministerstva vnitra (dále jen SÚ MV) obsahují velké množství velmi závažného materiálu k danému tématu. Jedná se o f. č. 109 Německý státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha (1853) 1939 – 1945 (1948), f. č. 110 Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu Praha (1906) 1939 – 1945 (1965) a f. č. 114 Úřad říšského protektora. Tyto fondy jsou uloženy v NA.

⁴ Materiály pocházející z činnosti poválečného Národního soudu obsahuje fond Národní soud v Praze (1890) 1945 – 1947 (1976), uložený v NA v Praze.

⁵ Archiválie vzniklé z činnosti MLS jsou deponovány ve Státních oblastních archivech.

⁶ Jedná se zejména o materiály SÚ MV uložené v ABS. Zmíněné archiválie obsahují zejména fondy: Odbor politického zpravodajství MV 2:M, f. č. 52 Výsledky zaměstnanců Gestapa a SD, f. č. 300 Zemský odbor bezpečnosti Praha, f. č. 301 Vyšetřovací komise pro národní a lidové soudy při Ministerstvu vnitra, f. č. 302 Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, f. č. 305 Ústředna státní bezpečnosti, f. č. 310 Sekretariát velitelství státní bezpečnosti, f. č. 315 Zemský odbor bezpečnosti II, f. č. 325 Správa vyšetřování StB.

⁷ Okolnosti, proč tomu tak bylo, jsou různé. Svědci byli s obžalovanými v osobním sporu z dřívější doby a vypovídali ze msty, snažili se vlastní vinu svalit na jiné, atd.. Jindy se snažili svědkové svojí výpovědí obžalovanému neublížit, či dokonce mu pomoci. Obvinění a obžalování úmyslně zapírali či odváděli pozornost ve snaze si nepřítizit, nebo vlastní činnost bagatelizovali. Jindy byly důvody prostší, obžalování i svědci si na věc přesně nepamatovali. Vyšetřující orgány se v některých případech uchýlily k pohrůžce

povoloval nevěrohodné svědky. Naproti tomu obhajobě nebylo v řadě případů umožněno povolání svědků svědčících ve prospěch obžalovaného.⁸ Vojenští znalci pod přísahou podávali zavádějící či mylné informace. Důkazy byly selektivně vybírány v neprospěch obžalovaných. Naopak důkazy předkládané obhajobou ve prospěch nebyly soudem v řadě případů přijímány. Práce tedy primárně nestojí na těchto pramenech, čímž se poněkud metodicky liší od prací jiných autorů, kde nosnou kostru tvoří právě výše zmíněné prameny.

Rozsahem méně významný, nikoliv však důležitostí tam uložených archiválií, je AKPR. Fondy „T“ – Tajné a „D“ – Důležité obsahují řadu složek k činnosti všech významných celoprotektorátních organizací jako NS, ČSSN, ČLPB, ČSV, ÚSBV atd. a významných představitelů protektorátního politického a veřejného života.

Využity byly i osobní fondy čelních politických osobností uložené v Archivu Národního muzea a Archivu Ústavu TGM.

První spíše ilustrativní zmínky o účasti vysokých důstojníků čsl. armády v.v. ve veřejném a politickém životě protektorátu obsahovaly práce z konce šedesátých let. Tomáše Pasáka a Detlefa Brandese. Větší pozornost věnoval v této době Jan Tesař osobě a činnosti Emanuela Moravce. V této době také vznikla první dílčí práce o vládním vojsku z pera Františka Nesvadby.

Nová vlna zájmu o danou problematiku nastala až v devadesátých letech minulého století. Vznikem a vývojem NS v prvních letech protektorátu se zabývali ve svých pracích Jan Gebhart a Jan Kuklík *Dramatické i všední dny protektorátu (1996)*, *Počátky Národního souručenství v roce 1939*, in: *Český časopis historický (1993)*, krátkou existencí ČLPB pak Toman Brod *Moskva, objetí a pouto, Československo 1939 – 1945 (1992)*.

K činnosti ČSV a jeho vedoucích představitelů existují práce Dalibora Státníka *ČSV, totální negace legionářství*, in: *Československé legie a první světová válka (2002)* a Ivo Pejčocha *Český svaz válečníků*, in: *Historie a vojenství (2007)*. Práce obou autorů se spoléhají povětšinou na poválečné prameny vzniklé z činnosti vyšetřujících a soudních orgánů, které jsou poněkud jednostranné a obsahují navíc řadu nepřesností.

násilím, kterou někdy i splnily. Známé jsou i případy manipulace s výpověďmi ze strany vyšetřujících, i když nikoliv pro případy v práci obsažené.

⁸ A nešlo vždy jen o obstrukci ze strany obhajoby, nepodstatná svědectví pro případ či o svědky, o jejichž hodnověrnosti mohly být pochyby – např. svědci navržení obhájcem Otty Bláhy.

K historii politických skupin z pravého okraje politického spektra vyšlo v posledních dvou desetiletích několik prací. Především monografie k českému fašismu Tomáše Pasáka *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, (1999), Ivo Pejčochova *Fašismus v českých zemích, Fašistické a nacionálně socialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922 – 1945*, (2011) a Miroslava Gregoroviče *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*, (1995). Pasák se zejména při překlada pramenů okupační provenience dopustil zbytečných chyb, které v několika případech zcela pozměnily smysl obsahu sdělení. Pejčochova monografie obsahuje řadu omylů způsobených úzkou pramennou základnou i nedostatečnou kritikou pramenů.

Výčet prací v problematice činnosti vyšších velitelů českých bezpečnostních sborů v období protektorátu je skromnější. Dosud neexistuje ucelená monografie o vládním vojsku. Podrobněji je zpracováno pouze působení zasazeného vládního vojska v Itálii v dílčích studiích Františka Nesvadby *Zasazení a rozklad vládního vojska v Itálii*, in: *Historie a vojenství*, (1970) a Bohumíra Klípy *Konec mise vládního vojska v Itálii*, in: *Historie a vojenství*, (1999), *Vyslání vládního vojska do Itálie*, *Historie a vojenství* (1999). Pokus Jindřicha Marka zpracovat kroniku českého vládního vojska *Háchovi Melody Boys, Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944 – 1945*, *Cheb* (2003) skončil poněkud neslavně jako beletristický popis činnosti některých vybraných příslušníků vládního vojska bez zařazení do širších souvislostí, psaný navíc povrchním žurnalistickým stylem.

Činnosti vyšších čsl. důstojníků, kteří přijali za války německou státní příslušnost, se zabývá článek Jiřího Plachého *Podivné osudy divizního generála Františka Bartoše a plukovníka Aloise Švece*, in: *Historie a vojenství*, (2006). I tato dílčí práce vychází z užší pramenné základny tvořené archiváliemi původem z NS a MLS.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Nepublikované prameny

ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

Fondy:

Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, (bývalý fond SÚ MV č. 302)

H – Historický fond

Odbor politického zpravodajství ministerstva vnitra 2M:

Stíhání nacistických válečných zločinců, (bývalý fond SÚ MV č. 325)

S – Sběrka různých písemností

Ústředna Státní bezpečnosti, (bývalý fond SÚ MV č. 303)

Velitelství Státní bezpečnosti, (bývalý fond SÚ MV č. 310)

Veřejná osvětová služba, (bývalý fond SÚ MV č. 44)

Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, bývalý fond SÚ MV č. 52)

Vyšetřovací komise pro národní a lidové soudy při MV, (bývalý fond SÚ MV č. 301)

Zemský odbor bezpečnosti Praha, (bývalý fond SÚ MV č. 300)

Zemský odbor bezpečnosti II, (bývalý fond SÚ MV č. 315)

Z – Mapy zpráv zpracovávaných Studijním ústavem MV

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

Fondy:

Trestní řízení podle malého dekretu (bývalý fond SÚ MV č. 36)

ARCHIV KANCELÁŘE PREZIDENTA REPUBLIKY

Fondy:

„D“ – důležité

„T“ – tajné

Národní fond Masarykův

ARCHIV NÁRODNÍHO MUZEA

Fondy:

Karel Domin

Emil Hácha

Josef Kalfus

Josef Kliment

Josef Kliment, Rukopis paměti Josefa Klimenta: Dvacet let v úřadovnách Emila Háchy

Josef Kliment, Rukopis paměti Josefa Klimenta: U obětovaného prezidenta

Emil Sobota, Rukopis: Glosy

Novinářský a fotodokumentační archiv Národní politiky

MASARYKŮV ÚSTAV A ARCHIV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY,
MASARYKŮV ÚSTAV, ARCHIVNÍ SOUBOR ÚSTAVU T. G. MASARYKA VE
SPRÁVĚ MASARYKOVA ÚSTAVU AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

Fondy:

Edvard Beneš I 1918 – 1938

Edvard Beneš II 1939 – 1945

Tomáš Garigue Masaryk – republika

Vladimír Kocanda (bývalý fond ÚD KSČ č. 38)

NÁRODNÍ ARCHIV

Fondy:

Archiv Huberta Ripky, (bývalý fond SÚ MV č. 1)

Berlínský zahraniční úřad (bývalý fond SÚ MV č. 136)

Československá tisková kancelář – zpravodajské zprávy 1945 – 1956

Český svaz válečníků (1939) 1940 – 1945 (1946)

Drtina Prokop, bývalý fond SÚ MV č. 7)

Eliáš Alois, (bývalý fond SÚ MV č. 18)

Faierabend Ladislav (bývalý fond SÚ MV č. 6)

Fotodokumentace, díl IV

Gajda Rudolf

Generální velitel četnictva 1918 – 1942

Grimichová Miloslava

Hartman Josef Max, (bývalý fond SÚ MV č. 45)

Hrubý Adolf, (bývalý fond SÚ MV č. 48)

Krejčí Jaroslav, (bývalý fond SÚ MV č. 23)

Kopecký Václav 1897 – 1961, (Archiv ÚV KSČ, f. č. 100/45)

Malypetr Jan

Národní jednoty v Praze 1938 – 1940

Národní rada česká 1900 – 1949

Národní soud v Praze (1890) 1945 – 1947 (1976)
Národní souručenství 1939 – 1945
Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu Praha (1906) 1939 – 1945 (1965),
(bývalý fond SÚ MV č. 110)
Německý státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha (1853)
1939 – 1945 (1948), (bývalý fond SÚ MV č. 109)
Ministerstvo financí 1918 – 1949
Ministerstvo lidové osvěty 1942 – 1945
Ministerstvo spravedlnosti 1918 – 1948 (1953)
Ministerstvo vnitra Protektorátu Čechy a Morava, oddělení „A“, (bývalý fond SÚ MV
č. 234)
Ministerstvo vnitra – dodatky (1757) 1918 – 1959 (1960)
Ministerstvo vnitra – Londýn (1913) 1940 – 1945 (1947), (bývalý fond SÚ MV č. 2)
Ministerstvo vnitra – Nová registratura 1918 – 1944
Ministerstvo vnitra – Nová registratura 1939 – 1947 (dodatek – sign. E)
Ministerstvo vnitra – presidium 1918 – 1940
Ministerstvo vnitra – presidium – dodatky 1918 – 1940
Ministerstvo vnitra – tajné 1938 – 1954
Moravec Emanuel, (bývalý fond SÚ MV č. 39)
Patzak Václav, (bývalý fond SÚ MV č. 5)
Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940, (bývalý fond SÚ MV, č. 42)
Prezidium Ministerstva vnitra, (bývalý fond SÚ MV č. 225)
Prezidium Zemského úřadu v Praze, (bývalý fond SÚ MV č. 207)
Předsednictvo ministerské rady 1918 – 1942
Rotary klub 1929 – 1955
Štulík Jindřich, (bývalý fond SÚ MV č. 32)
Tajná státní policie Gestapo 1938 – 1944
Úřad předsednictva vlády
Úřad říšského protektora, (bývalý fond SÚ MV č. 114)
Úřad říšského protektora 1939 – 1945
Zemské zastupitelstvo v Praze 1929 – 1939 (1941)

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV PRAHA

Fondy:

Mimořádný lidový soud Mladá Boleslav

Mimořádný lidový soud Praha

Veřejný žalobce Mimořádného lidového soudu Mladá Boleslav

Veřejný žalobce Mimořádného lidového soudu Praha

ÚSTŘEDNÍ VOJENSKÝ ARCHIV – VOJENSKÝ HISTORICKÝ ARCHIV

Fondy:

Druhý domácí odboj, (bývalý fond SÚ MV č. 308)

Generální inspektorát vládního vojska Čech a Moravy 1939 – 1945

Kvalifikační listiny vojenských osob

Ministerstvo národní obrany v Londýně, (bývalý fond SÚ MV č. 20)

Velitelství vojenské zpravodajské služby, (bývalý fond SÚ MV č. 37)

Publikované prameny

Dokumenty z historie československé politiky 1939 – 1943, Acta occupationis Bohemiae et Moraviae, editoři Libuše Otáhalová a Milada Červinková, sv. I a II, Praha 1966

Protektorátní politika Reinharda Hendricha, editoři Miroslav Kárný – Margita Kárná – Jaroslava Milotová, Praha 1991

Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, Edice tiskových konferencí z let 1939 – 1945, editoři Jan Gebhart, Barbara Köpplová a Jitka Kryšpínová, Praha 2010

Sbírka zákonu a nařízení, r. 1939, č. 75 Výnos vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939.

DOBOVÁ LITERATURA, PAMĚTI

Černý Václav, Křik Koruny české, Paměti II 1938 – 1945, Náš kulturní odboj za války, Brno 1992

Černý Václav, Křik koruny české, Paměti IV, Toronto 1983

Drtina Prokop, Československo, můj osud, svazek II kniha 1, Praha 1992,

Grňa Josef, Sedm roků na domácí frontě, Brno, 1968

Masaryk Jan, Volá Londýn, Praha 1992

Kalista Zdeněk, Po proudu života, díl II, Brno 1996

Vítěz Libor, Sláva a pád Maginotovy linie a Verdunu, Praha 1941

Vítěz Libor, Taktický význam zdokonalení lehkých kulometů, in: Vojenské rozhledy, roč. X, r. 1928, č. 1, s. 7 – 15.

Veselý Jiří Maria – Staudek František, Československý odboj v Itálii 1944 – 1945, Olomouc 1947

Zpověď K. H. Franka, Podle vlastních výpovědí v době vazby u krajského soudu trestního na Pankráci, Praha 1946

PERIODIKA

Dnešek

Četnický obzor

Kamarádství

Lidové noviny

Národní osvobození

Národní politika

Polední list

Reportér

Rudé právo

Rudé právo 1939 – 1945, Praha 1971, edice ilegálních výtisků.

Říšská stráž

Svobodné slovo

Svobodný zítřek

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

[Online],[cit.2012-5-4],dostupné <[www. valka.cz/osobnosti/generalita/ceskoslovensko](http://www.valka.cz/osobnosti/generalita/ceskoslovensko)>

LITERATURA

Český antifašismus a odboj, slovníková příručka, Praha 1988

Borák Mečislav, Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945 – 1948), Šenov u Ostravy 1998

Brandes Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha 1999

Brod Toman, Moskva, objetí a pouto, Československo 1939 – 1945, 1. Vyd., Praha: Práce, 1992, 458 s., ISBN 80-900751-1-8

Fidler Jiří a kol. Československá generalita, biografie, armádní generálové 1918 – 1938, Praha 1995

Fidler Jiří, Generálové legionáři, Brno 1999

Foustka N. Radim, Národní očista v letech 1945 – 1948, in: Československý časopis historický, roč. LIII, r. 1955, č. 4, s. 620 – 638

Frommer Benjamin, Národní očista, retribuční v poválečném Československu, Praha 2010

Fučík Josef, Generál Podhajský, Praha – Litomyšl: Paseka 2009

Gebhart Jan, Kuklík Jan st., Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996

Gebhart Jan, Kuklík Jan st., Počátky Národního souručenství v roce 1939, in: Československý časopis historický, roč. XC, r. 1993, č. 3, s. 417 – 439

Gebhart Jan – Kuklík Jan st., Velké dějiny zemí Koruny české, díl XV.b 1938 – 1945, Praha – Litomyšl 2007

Gregorovič Miroslav, Kapitoly o českém fašismu, Fašismus jako měřítko politické dezorientace, Praha 1995

Heinc Zdeněk, Kunovský Josef, Baumruk Vlastimil, Vyznamenání z doby nesvobody, Praha 1999

Hofman Pavel – Klimek Antonín, Vítěz, který prohrál, Generál Radola Gajda, Praha – Litomyšl 1995

Kalousek Miroslav, Vládní vojsko 1939 – 1945, Vlastenci či zrádci?, Praha 2002

Klípa Bohumír, Konec mise vládního vojska v Itálii, in: Historie a vojenství, roč. XLVIII, r. 1999, s. 782 – 813

Klípa Bohumír, Vyslání vládního vojska do Itálie, Historie a vojenství, roč. XLVIII, r. 1999, s. 564 – 594

Kolesla Zdeněk, Česká entomologie v období okupace let 1939 – 1945, in: Práce z dějin akademie věd, série C, fasciculus 3, Věda v českých zemích za druhé světové války, Praha 1998, s. 113 – 135

Kokoška Stanislav, Odboj, kolaborace, přizpůsobení, in: Soudobé dějiny, roč. XVII, r. 2009, č. 1, s. 15 – 30

Krejča L. Otomar, Český fašismus (1938 – 1945). Pokus o bilanci, in: Soudobé dějiny, roč. XI, r. 2004, č. 1 – 2, s. 11 – 55

Kural Václav – Radvanovský Zdeněk, „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002

Lach Ivan – Stehlík Eduard, Vlast a čest byly jim dražší nežli život, Dvůr Králové nad Labem 2000

Marek Jindřich, Háchovi Melody Boys, Cheb 2003

Maršálek Zdenko, Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937, in: Historie a vojenství, XIII, roč. 2002, s. 303 – 337

Maskalík Alex, Elita armády, Československá vojenská generalita 1918 – 1992, Košice 2012

Minařík Pavel, Reorganizace armády v 2. polovině 30. let a vytvoření operační sestavy vojsk pro vyhlášení mobilizace, in: Sborník vojenské akademie v Brně, řada C, č. 2, Brno 1999, s. 65 – 90

Minařík Pavel – Šrámek Pavel, Dokumenty československé armády z podzimu 1938. Operační dokumentace vyšších velitelství od 26. září do 30. září II. a IV. armáda, in: Historie a vojenství, č. 3, roč. XLVI, r. 1997, s. 158 – 161

Minařík Pavel – Šrámek Pavel, Několik poznámek k mobilizované československé armádě v září 1938, in: Historie a vojenství, č. 3, roč. XLV, r. 1996, s. 139 – 146

Minařík Pavel – Šrámek Pavel, Personální průvodce mobilizované čs. branné moci v době vyvrcholení mnichovské krize. Ústřední orgány vojenské správy a vyšší velitelství, in: Historie a vojenství, č. 5, roč. XLVI, 1997, s. 94 – 130,

Moulis Miloslav, Vzestup a pád generála Gajdy, Třebíč 2000

Nesvadba František, Zasazení a rozklad vládního vojska v Itálii, in: Historie a vojenství, roč. XXXIX, r. 1970, s. 407 – 457

Nikrmajer Leoš, Činnost a vývoj Národního souručenství v Českých Budějovicích v letech 1939 – 1942 České Budějovice: 2006

Pasák Tomáš, Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945, Praha 1999

Pasák Tomáš, JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945), Praha 2007

Pasák Tomáš, K historii českého fašismu, Praha 1985

Pasák Tomáš, Pod ochranou říše, Praha 1998

Pejšoch Ivo, Armády českých politiků, České polovojenské jednotky 1918 – 1945, Cheb 2009

- Pejčoch Ivo, Český svaz válečníků, in: Historie a vojenství, roč. LVI, r. 2007, č. 1, s. 16 – 28
- Pejčoch Ivo, Fašismus v českých zemích, Fašistické a nacionálně socialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922 – 1945, Praha 2011
- Plachý Jiří, Podivné životní osudy divizního generála Františka Bartoše a plukovníka Aloise Švece, in: Historie a vojenství, roč. LV, r. 2006, č. 2, s. 77 – 90
- Pernes Jiří, Až na dno zrady – Emanuel Moravec, Praha 1997
- Staněk Tomáš, Retribuční vězni v českých zemích 1945 – 1955, Opava 2002
- Státník Dalibor, ČSV, totální negace legionářství, in: Československé legie a první světová válka, České Budějovice 2002, s. 140 – 152
- Tejchman Miroslav, Ve službách Třetí říše, Hitlerovy zahraniční jednotky, Praha 1999
- Tomášek Dušan – Kvaček Robert, Causa Emil Hácha, Praha 1995
- Tomášek Dušan – Kvaček Robert, Obžalována je vláda, Praha 1999
- Václavík Robert, Český svaz válečníků, Rigorózní práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012
- Veselý Martin, Divizní generál Robert Rychtmoc, Rigorózní práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2005
- Vykoupil Libor, Český fašismus na Moravě, Brno 2012